

KÖNYVSZEMLE

VADROZSÁK. Kriza János székely népköltési gyűjteménye Faragó József gondozásában. Kriterion könyvkiadó, Bukarest 1975, 495 lap.

Huszonhét esztendő Kriza János, mikor addigi költői tevékenységének legjavát publikálja a „Remény“ zsebkönyv első kötetében. Felfedezője és barátja, a nagy tekintélyű irodalomtörténész, Toldy Ferenc ír recenziót róla a meleg értékelés és elismerés hangján: „Valóban, a legszebb remény záloga e kedves adomány, sőt egy részt több, mint remény: valóság már, örvendetesen birtok.“ Kriza Jánost tartja a korabeli ifjú írócsoport legkiforrottabb, legtöbbet sejtető és ígérő költői tehetségének. Két esztendő elteltével Kriza János már az Akadémia megtisztelő című levelező tagja, sőt 1841. szeptember 5-én az akadémiai ülésen Vörösmarty Mihály és Toldy Ferenc akadémiai tagságra ajánlja.

Meglepő, elgondolkoztató, hogy e remek sikerrel beindult poétai életpályamunkásságnak nincs további lépcsőfoka. Váratlan és érthetetlennek tűnő elhallgatásának indokait szemlélve, az életművet méltató Gyulai Pál, Szász Károly és Jakab Elek szerint az elhallgatás oka az, amit Kriza János leveleiben és önéletírásában elvéve elszól. Megszaporult hivatali és közéleti feladatait emlegeti, melyek az 1840-es évek elejétől majd minden szabad percét lefoglalták. 1853. január 4-én írja Toldy Ferencnek: „a muzsák társaságát nem sok időm maradhatott élvezni; hát még alkotni? arra csendes szabad idő kívántatott volna: mert a deák mondat szerint is: Otia dant vilia, tehát a muzsáknak olyan dulcia furtákat nem tehettem“.

Az elhallgató költő végeredményben mégiscsak „lelke első szerelmének, az irodalomnak“ élt: olyan, csapásnélküli útra lépve a népköltési alkotások begyűjtésében, mely hihetetlen értékeket hozott a szerény, hűséges gyűjtő elibe és általa a hazai magyar folklórtörténetbe, olyannyira, hogy Kriza János neve méltán áll az öt szorgalommal követők hosszú sora előtt, az Orbán Balázsok, Kálmány Lajosok, Benedek Elekek, Sebestyén Gyulák, Vikár Bélák, Ósz Jánosok megbecsülésevezezte névsora előtt.

Halálakor írja emlékbeszédében Gyulai Pál: „Valóban, Kriza semmivel sem folytathatta és fejezhetne volna be méltóbban költői pályáját, mint népköltési gyűjteménye kiadásával.“

Ezt bizonyítja töretlen igazságként főműve, a *Vadrózsák*.

Metternich kancellár a bécsi egyetemen protestáns teológiai fakultást állítatott fel, hogy a protestáns tanulóifjúságot elzárja a nyugati országok akkori forradalmi eszméitől. 1835-ben a Szent Szövetség keretében a berlini egyetem látogatását engedélyezi, úgyhogy a kiutazó tanulóknak a Béctől Berlinig vivő útját is szigorral meghatározta. Kriza János az elsők között tanulhatott a berlini porosz egyetemen, ahol az egykori rektor: Hegel szelleme uralkodott.

Való tényekkel, saját, hiteles vallomásokkal nem igazolható — bár logikusan elhíhető! —, hogy Berlinben Kriza Jánosban tovább terebélyesedett az itthoni népköltészeti élményhalmaz s „ismeretei tudományos formát nyertek s európai magaslatra emelkedtek“ (Faragó József). Ortutay Gyula summázása szerint: „Bizonyos, hogy innen [Berlinből] vezethető le Kriza egyetemességre való törekvése... A *Vadrózsák* egész szellemében, vezető szavainak céltudatosságában, a stilizálásban és a hiteles népi hang eltalálására való törekvéseiben és konfliktusaiban jól

jellemzi [öt] a berlini korszak.“ Hogy a *Vadrózsák* gondolata Berlinben sarjadt-e ki benne: nem tudni. Erre semmiféle írásos nyom, célzás nincs; fia, aki édesapja életét a legjobban ismerhette, csak annyit jelez, hogy Berlinben Kriza János a filozófia és teológia mellett „különösen a nyelvészettel is előszeretettel foglalkozott“.

Faragó József szerint: „Ezek után joggal felfigyelhetünk önéletrajzának arra az idevágó mondatára, amely a szóban forgó »véletlen« véletlenül rásegítve a népköltészet művelésére“ (Toldyhoz írt Kriza levélben), földrajzi helyét pontosabban meghatározza: „Székelyföldön járásom alatt jöttem véletlenül azon észrevételre, mily sok ily régi kincs hever senkitől sem figyelve meg, a nép alsó rétegeiben; s attól fogva az egyet számtalan foglalatosságaim közepett sem vesztettem el szemem elől... mindezeket készakarva sem hozhatta volna idegenből magával.“

Kriza Jánosnak közvetlen kapcsolata a szülőfölddel és annak kétkezimunkás népével, melynek népköltészetét haláláig gyűjtötte, soha meg nem szűnt. Adatközlőivel való rendszeres kapcsolatai, utazásai ezt biztosították számára.

Önéletírásában írja Kriza János: „1842-ben adtam volt ki Előfizetési Felhívást »Vadrózsá« című népköltészeti gyűjteményre, mely mintegy 8 ivre volt számítva.“ Esztendő teltével, 1844 januárjában Kriza Jánosnak az Erdélyi Híradóban megjelent *Figyelmeztetés a Vadrózsá iránt* című soraiból kiviláglik, hogy nemcsak előfizetésre, hanem ugyanakkor a népköltészeti termékek gyűjtésére is bátorította hűséges támogatóit; „a gyűjtést és a gyűjtemény megvásárlását egyaránt támogatásnak tekintette“ (Faragó József).

A felhívásnak nem volt hangos eredménye, melyet gyűjteménykiadás követ-hetett volna. Bár a kiadás bizonytalan időre ködbe vész, az érdeklődés mégis él, olyannyira, hogy „sáska módjára jelentkeznek“ a kiadás hírekor.

Kriza János kezdettől fogva munkatársakkal, gyűjtőtársakkal dolgozott. „Magam is gyűjtöttem mind a Székelyföldön jártamkor, mind pedig Kolozsvárt lakó sok székely férfi és asszony embereknél, majd a forradalom után következett években levelezésbe bocsátkoztam sok papi és világi rendű barátimmal, s azoknak segédével nagy tárházat gyűjtöttem össze a »székelységnek« — olvashatjuk Kriza János önéletrajzában, mely a *Vadrózsák* gyűjtőmunkájának formáiról tudósít. Személyes gyűjtőmunka a helyszínen, ez fontos, ez lényeges, bár erre ő maga precízen nem nagyon utal: „csak egy népmesemondótól hallottam ezt“, „egy népmesebeszélőtől hallottam“. Áldott, kihasználtság lehetőség a gyűjtésre a vidéki, vakációzó diákok gyűjtő tevékenysége. Mindez később Kriza János tevékenységében levelező gyűjtéssé nemesült, hiszen tanítványaiból jöszent vidéki papok és tanárok lettek, kikkel már nem élőszóban, hanem távolról, írás útján tanácskozik. Még volt tanárai közt is akadt olyan, ki gyűjtője lett a *Vadrózsáknak*.

Név szerint megemlíttett gyűjtőtársai: Gálfi Sándor és Kiss Mihály, kiknek „forró hálaérzettel“ mond köszönetet az élőszóban; aztán: Péterfi, Darkó, Jakab, Nagy és Ürmösi Sándor, Pálfi Lajos, Lőrinczi Elek, majd „Keresztúrfiszék méltó képviselői, Pap Mócsi és Marosi Gergely tanártársaim“. Mai kutatási állás szerint huszonhat munkatárs, Sajnos, „számos ügybarátaival folytatott hosszas levelezése“ csak töredékben maradt meg. Hivatkozni lehet Péterfi Sándornak írt leveleire, melyek a *Vadrózsák* egész történetének: gyűjtésnek, összeállításnak, kiadásnak minden mozzanatáról tudósítanak. „Ha az ilyen leveleket gondosan megszorozzuk a gyűjtők számával, sejteni kezdjük Kriza levelezésének hatalmas méreteit. A levelezésből egy sokfelé ágazó, a múlt század legnagyobb arányú, megszervezettebb és legcéltudatosabb erdélyi magyar népköltési gyűjtő- és kutatómunkájának körvonalai rajzolódnak ki előttünk — amely Krizának sok száz, talán több ezer levelebe és ugyanannyi munkaórájába került“ (Faragó József). Számítsuk mindehhez hozzá azt a sok bánatot, melyet leveleit mellőző, azokra nem válaszoló pap- és tanártársai okoztak neki — s lassan hőssé körvonalazódik Kriza János szerényszelíd alakja.

A kiterjedt, szerteágazó munkaközösséggel megalkotott *Vadrózsák* értékét emeli ez a kollektív munka. Óriási lelki erő és szent ügybuzgóság kellett a gyenge egészségi állapotával küszködő Kriza Jánosnak ahhoz, hogy munkatársait kiválassza, kezben tartsa, buzdítsa és vezesse. Munkatársainak a köszönet és hála szavát mindig elküldi. Munka- és segítő-társai: egykori iskolatársai és ismerősei, barátai, unitárius papok és tanítók, kiket — különösen püspökök korában — a legkönnyebben tudott összeverbuálni.

A kiadás végre-valahára megindítása Gyulai Pál érdeme, „ő gróf Mikó Imre ígérete alapján addig zaklatta Krizát, míg az kezdte nyomdába adni a *Vadrózsák*

kéziratát" (Faragó József). A nyomdai munkával sok vesződése, felesleges kellemetlensége és kikerülhető bosszúsága volt. A fonetikai jelek miatt pl. új, különleges betűket kellett szerkeszteni.

A Koszorú 1863. január 25. számának Vegyes rovatában ez olvasható: „Éppen most jelent meg Steinnál, Kolozsvárt: Vadrózsák. Székely népköltészeti gyűjtemény. Szerkeszti Kriza János. Első kötet... örömmel értesítjük a közönséget e régvárt becses könyv megjelenéséről, mely népirati, nyelvészeti s esztétikai szempontból egyaránt nagy nyereség irodalmunknak. Bővebben is fogjuk ismergetni.“ Erre az ismertetésre azonban az Arany János szerkesztette Koszorúban sohasem került sor.

1863. január 24-én, tíz nappal a *Vadrózsák* megjelenése után Kriza János így ír Pestre Gyulai Pálnak: „...itt hallottam valamit az arisztocrátiától, hogy mégis nem szép dolog azoknál a székelyeknél, hogy a főúri neveket oly kíméletlenül használják fel az ő nőiáikban.“

Ez az egyik legelső adat, mely a végre napvilágot látott *Vadrózsák* fogadtatásával kapcsolatos. A *Vadrózsák* balladáiban a főúri hősök jellemzői: „vak és irgalmatlan nemesi osztálygög; pénzvágy, kincsehség, a vagyon meg a gazdagság büvölete; halálosan tiltott vagy kényszerített szerelem és házasság. Mindezek megfelelő megoldásai és következményei pedig: családtagok, rokonok legyilkolása vagy kivégzése; öldöklés; öngyilkosság; gyermekek kitagadása vagy elhagyása; szülők megtagadása; átkozódás...“ (Faragó József). Mindez jórészt kellemetlenséget, rossz utóízt szült, de ott a másik vetület is: a *Vadrózsák* kiadásának anyagi fedezetét gróf Mikó Imre előlegezte, mely művet Kriza János neki is ajánl; továbbá bajtársa, Gyulai Pál irodalmi létjogosultságot harcol ki a székely népballadának s gyűjtőjüknek.

A *Vadrózsák* megjelenésekor szerencsére többen voltak az ünneplők, mint a háborgó gáncsoskodók. Greguss Ágost lapja, az Ország kezdi a méltatások sorát. Cikkének utolsó mondata arra biztat, hogy „kutassanak, böngésszenek össze mindent, mi e vállalat keretébe tartozik — szülőföldjük minden nyelvkincsét — s tegyék a szerkesztőt oly helyzetbe, hogy a következő kötetet minél gazdagabb tartalommal állíthassa ki“. Jécsai Lajos cikkéből idézünk: „...mentől tovább forgatjuk a könyvet, annál több szépségre akadunk, mint a népköltészet barátja közönségesen jár: mentül többit foglalkozik ezen tárggyal, annál inkább megkedveli.“ Megszólal az útverő Erdélyi János is: üdvözli a *Vadrózsák*at terjedelmes, mély értékelésű *Kriza Vadrózsái* című írásában. Kemény Zsigmond *Boriska* című. Gyalu környékéről származó töredék szélére ezt róttá fel: „Ez az a hang, amiért odaadnám minden regényemet.“

A *Vadrózsák* megjelenése, a körülötte és szerkesztője körül kavargó pro és contra vélemények és kiállítások ellenére, Kriza Jánosnak kettős erkölcsi megtisztelést is hozott: beválasztják a Kisfaludy Társaságba s az Akadémia Sámuel-díját neki ítéli; és mindezekre Kriza János szerény válasza az, amit már 1862. augusztus 12-én Gyulai Pálnak írt: „En csak inkább műkedvelő, mint művész lévén, tőlem felette sok nem is várható. De azt tartom, hogy minden ember tegye meg azt a jót, ami tőle telik. A közepszerűek is ott lehetnek az irodalom terein legalább mint fővényszem-gyűjtők a nagy épülethez.“

1873. január 9-én a Kelet című kolozsvári újság hírvonatában a következőket lehet olvasni: „Kriza János még ez évben kiadja a »Vadrózsák« második kötetét, mely bizonyára a népköltési virágok egyik ékes bokrétyja lesz.“ Utolsó ígérete volt ez Kriza Jánosnak — hiszen a *Vadrózsák* első kötetének szedése óta tervezi, álmodja a második, sőt harmadik kötetet! Egy röpke példa minderre: a *Vadrózsák* csupán 12—13 klasszikus balladaváltozatot mutatott be, elete végéig még kb. kilencven balladát mutatott be olvasóinak a különböző napi- és hetilapokban, az éltető, bátorító reménnyel, hogy méltó helyük a második, ill. harmadik *Vadrózsák* kötetekben lesz. Ide vonatkozó értékelés Szabó T. Attila megállapítása: „A hazai balladagyűjtés történetében — el egészen korunkig — nem ismerünk kutatót, aki már merő számszerűségében is ennél kiemelkedőbb gyűjtési eredményt ért volna el.“

Ádáz harcot folytat a következő *Vadrózsák*-kötetért, mindezt magába zárva, magányosan küzdve gyűjti haláláig az anyagot. 1875 januárjában az Akadémia döntő lépést tesz: vállalja a *Vadrózsák* második kötetének kiadását. Nagyon késon, — Kriza János alig láthatott neki a szerkesztésnek: 1875. március 26-án örökre lehunyja fáradt szemét. „Két hónapig élt abban a boldog hitben, hogy gyűjteményének második kötete is megjelenik. A *Vadrózsák* címlapján így maradt örökre árván az »Első kötet« jelzés“ (Faragó József).

Jelen *Vadrózsák*-kiadás Kriza János halálának 100. évében, a Kriterion könyvkiadó kiadásában jelent meg, — sokszorosan meghaladva az 1863-as első, 1911-es második és 1943-as harmadik kiadást. Ilyen kiadványszámban a *Vadrózsák* végre kilép a könyvritkaságok zárt levegőjű világából, és népkönyvvé, közkinccsé lesz — azzá, aminek tervezték.

Csokonai Vitéz Mihály 1803-ban így ír: „Hallgassátok figyelemmel a danoló falusi leányt és jámbor puttonost...“ Kriza Jánosnak — ki „közvetlen együttélésben élt a néppel, s akinek éppen ezért oly tartóztatatlanul nyilatkozott meg a néplélek, mint addig senkinek“ (Seprődi János) — mindez sikerült.

VESZELOVSZKY IVÁN

Balázs Ferenc: Bejárom a kerek világot (1923—1928). Kriterion könyvkiadó, Bukarest 1975. 306 lap. A bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket összeállította Mikó Imre.

Ebben az évben a Kriterion gondozásában, Mikó Imre bevezető tanulmányával megjelent Balázs Ferenc *Bejárom a kerek világot* c. könyve. Ennek az „útirajz“-nak ez a második kiadása az első megjelenés évétől: 1929-től.

Első megjelenését nagy érdeklődés kísérte. Nagyszámú ismertetői közül egy sem volt olyan, aki valamilyen szempontból vitába ne szállt volna vele, de olyan sem igen akadt, aki nem az értékes műnek kijáró tisztelettel szólt volna hozzá.

Tudom, hogy nem ismerem elég tüzetesen a korabeli bírálatokat. De a bevezető tanulmány idézte bírálatrészletek és a tőlem ismert méltatások alapján az a meggyőződés lett úrrá bennem, hogy Balázs Ferencet általában nem ismerték cléggé. A bírálatok és méltatások szellemi arcának csak egy-két vonását vázolták föl. Amikor ezeket leírom, Ady szavai csengenek fülemben:

„Szabad-e engem hidegen megértni
Szabad közönnycl előlem kitérni?“

A vélemények nagyon különbözőek voltak.

Mi indokolja ezek után e könyvnek mostani megjelentetését? Senki, aki lélekkel olvassa ezt az „útirajz“-ot, nem tud szabadulni az ember magasrendű hivatásába vetett hitnek ettől az áradásától. Az emberségre épülő szocialista társadalmunk meglátta benne haladó hagyományaink egyik gyöngyszemét.

Balázs Ferenc igazi arca nem ismerhető meg a részletvonások egyszerű öszszadása útján. Hiszen kétségtelen, hogy mélyen szociális érzésű, nagy humanista volt, a gazdasági tevékenység lankadatlan szervezője, írásai színes és különlegesen egyéni stílusról tanúskodnak, kivételes zenei hallása gyönyörű énekhanggal párosult. Amint Mikó Imre megállapítja: tíz ember helyett tevékenykedett. És tegyük hozzá: ezt a hallatlan tevékenységet olyan ember bátorságával, munkabíráásával, önzetlenségével és lelkesedésével végezte, akinek világszemlélete erre szilárd alapot nyújt. Hiszi, vallja, hogy a világcél: az emberck közti legmagasabbrendű érdekazonosítás megvalósítása „sok apró szándék, emberrnyi akarat kiteljesedésén keresztül munkálkodik... Hiszek ebben a feladatban, az én külön kis céloban.“

Ha Balázs Ferenc lelki arcának központi vonását akarjuk kutatni, meg kell találnunk azt az alapot, mely képessé teszi arra a hitre, hogy az ember győzelmeskedni tud fizikai és biológiai kötöttségén és a létért való küzdelem helyébe tudatosan az érdekazonosítást tudja helyezni.

Balázs Ferenc világszemléletének talpköve a vallásos hit. Minden tevékenysége erre épül, ebből indul ki. Hisz Istenben, hisz az emberben, az ember magasrendű hivatásában, az élet fejlődésében, hiszi, hogy „...az élet fejlődését előidéző erő — az Isten“.

A fejlődésnek számos feltétele van. A lélek izmosodása szoros összefüggésben van a fizikai életkörülmények szüntelen, fokozatos javításával. Ennek viszont mind magasabb síkon és mind magasabbrendű eszközökkel kell történnie, olyanokkal, amelyek önmaguk is előreviszik a lelki fejlődést. Lát és szemügyre vesz a nagyvilágban termékenyítő erejű vallásos és humanista mozgalmakat is. Nagy reményt fűz a szövetkezeti mozgalomhoz, amely hite szerint az ember lelki alkatát is képes — haladó irányban — megváltoztatni. „A szövetkezeti mozgalom az egyének természetét fejleszti ki nemesebbé, és az új társadalmi rend alapkövévé nem a törvények hatalmát, hanem a megnemeseedett emberi szabadságot és belátást teszi.“

A belső lelki fejlődésnek végtelen hosszú folyamatát az egyén jobbá nevelésével gyorsítani kell. Erre számos eszköz áll rendelkezésre. Fáradhatatlanul és csüggedés nélkül keresni kell a legmegfelelőbbeket. A keresésben természetesen tévedni is lehet. S akkor új úton kell elindulni, új megoldást kell keresni „mindig teljes“ érdeklődéssel.

A megnevesedett emberi szabadság csiráját a „szabadságra megérett ifjak“ mozgalmában látja. Idézem Balázs Ferencnek mintegy sommázó sorait: „A gyermek komolyságával érdeklődtek minden iránt. [...] Az alkotás örömét másoknak át nem engedték. Fúrtak, faragtak, földet túrtak, arattak. S maguk elé célokat tűztek.“ Ezek az életnek jelentőséget adó nagy célok arra vonatkoztak, hogy „mindenki a lelke tehetségét kibontsa [...] s a gazdag életnek a legkedvezőbb körülményeket megteremtse.“

Ez a mozgalom, továbbá a Rabindranath Tagore életműve és mások példája tette felismeréssé benne azt a megérzést, hogy a lelki fejlődés történelmi menetében milyen felmérhetetlen jelentőségű a szabad idő termékeny, emberhez méltó felhasználása, a fizikai munka szépségére való ráébredés és az önkéntesen és együttesen végzett munka — amit ma hazafias munkának is nevezünk — új embert formáló ereje.

A bevezető tanulmány szerint Balázs Ferenc „nem azért vette nyakába a világot, hogy megismerje, hanem, hogy megtalálja benne önmagát“. Maga Balázs Ferenc erről így vall: „Utazásaimban egy cél vezetett: ember voltomra akartam ráérezni.“ Eletténe és könyveinek ismeretében ezt csak egyféleképpen tudom értelmezni: feleletet várt a világtól, mi van benne magasabbrendű, amiért érdemes embernek lenni.

Enközpontú-e ez az útirajz? Bizonyos értelemben feltétlenül az. A központban azonban olyan egyén áll, aki sok-sok millió „én“-nek a terhét kívánja hordozni, töprengéseire feleletet adni, vigasztalni, felelni.

Balázs Ferenc egész élete tanúságtétel arra, hogy szerette embertársait — talán önmagánál is jobban.

Dr. ÜRMÖSI KÁROLY

Gagyi László: A tenger varázsa. Novellák, karcolatok (1940—1973). Kriterion könyvkiadó, Bukarest 1975. 374 lap.

Gagyi László újabb kötete 35 novellát tartalmaz. Minket unitáriusokat közelebről a kötetzáró novella érdekel, hisz ebben egyházalapító püspökünk utolsó óráját írja meg olyan mély emberi érzéssel, mely egyben a rokon lelkek találkozását is jelzi.

Egyedül a novella címe. Mottója Sébastien Castellion egyik ismert mondása: „Az igazságot keresni és kimondani úgy, ahogy gondoljuk, sohasem lehet bűn.“ A dévai várban haldokló Dávid Ferenc utolsó gondolatait 16 képből villantja fel, éli át, és vezeti az olvasót is a halál küszöbéig. A váltakozó képek sora a halált váró ember elmúló földi életének egy-egy állomását elevenítik fel, a sikereket s a csalódásokat egyaránt. Az „igazság“ keresése, mint örök emberi cél, fénylő napként világítja meg azt az utat, mely tragédiaként a sötét börtönben fejeződik be. Érezzük, hogy a látszólagos tragédia tulajdonképpen győzelem. Sőt azt is érezzük az utolsó képből, amint a porkoláb letérdel a halott mellé és „arcán alágördül egy könnyesepp“, hogy Dávid Ferenc nem volt egyedül. Velc volt az igazságba vetett hite, „az egy igaz Isten“ s azok a névtelen ezrek, a hívek, kik könnyezve búcsúztak tőle Kolozsváron, s kik a börtönörrel együtt könnyeznek halálán. Kevés írást olvashatunk, mely emberibb és melegebb lenne, mint Gagyi László írása.

SZABÓ DEZSŐ

Böloni Farkas Sándor: Utazás Észak-Amerikában. Dácia könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca 1975. 339 lap. A kötetet gondozta és a bevezetőt írta Mikó Imre.

Böloni Farkas Sándor észak-amerikai útleírásának első kiadása 1834-ben jelent meg Kolozsvárt, s az 1975-ös hatodik kiadás, Mikó Imre gondozásában és bevezető tanulmányával, a tanuló ifjúsághoz juttatja el a sok viszontagságot látott könyvet.

A szerző az erdélyi reformnemzedék egyik kiváló tagja, titkos republikánus, nyílt demokrata. Születése, a kolozsvári unitárius kollégium nevelése és társadalmi helyzete a nép és a haladás szolgálatába állították.

A szerző útleírása során személyét csaknem teljesen háttérbe szorítja, s így-kezve hűségesen tükrözni a változó környezetet és eseményeket, minden mondata sajátos ízt kap, mely élvezetessé teszi a részben adattárszerű olvasmányt.

A mai olvasó számára azért is érdekés a mű, mert bár a romantika és szentimentalizmus korszakában született, részleteiben mégis végigkísér egy meglehetősen józan, tárgyilagosságra törekvő szemlélet. Természetesen nem várható el hogy az író mentes legyen a korát jellemző polgári demokráciát titkon vagy nyíltan dicsőítő eszméktől. Leírásai törekednek pontosan felölelni a földrajzi, gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális és vallási területeket.

Böloni Farkas Sándor, bár felekezetiességét nem fitogtatja, unitárius volta mégis kiviláglik. Állandó kapcsolatot tart az unitárius reformnemzedék tagjaival. 1835. ápr. 25-én Londonban az angol unitárius egyház képviselőivel találkozik. Az Egyesült Államokban felkeresi a Harvard egyetem unitárius karát is. Ezzel kapcsolatban közli az amerikai alkotmánynak azt a részét is, melyből fény derül az egyház és vallásgyakorlat helyzetére a múlt század elején.

Kiemelendő az író kultúrsumója, sőt mondhatni kultúririgysége, amelyet a nyilvános könyvtárakról és folyóiratokról készített statisztikák is tükröznek. Az iskolarendszert részletesen ismerteti. Tetszik neki, hogy Amerikában az oktatás céljára minden polgárnak adót kell fizetnie.

Az amerikai települések tanyarendszerét nem győzi csodálni, de amikor Kanadába érkezik, ott az érdektelen és kényszerű munka ötlük szemébe.

Böloni Farkas Sándor jóllehet lelkes érdeklődéssel tárgyalja az ifjú Ameriká életét, mégsem mondható, hogy nem figyel fel annak társadalmi egyenlőtlenségeire, visszásságaira, a szabad alkotmányos szellem gyakorlati cáfolataira. Maryland államban rabszolgákkal találkozva így kiált fel: „Miután láttam e nagy haza constitútiójából folyó példátlan szabados polgári életet [...] mindig megfoghatatlan volt előttem a felséges theoria s e gyalázatos praxis közti nagy ellenkezőség.“ A néger rabszolgák nyomora mellett felháborodva ír az indiánok megrázó helyzetéről: „Foglalta minden, ki erősebb volt földjeiket, s ők erőtlenségől érzetében s kiirthatatlan gyűlölségök miatt az európaiak iránt, mind beljebb vonultak. Pálinka, fegyver s cifraságokkal nagy darab helyeket megvásároltak a fejedérek a hajdani erőseknek most elpuhult s erkölcsükben megvesztegetett maradékaitól. Fortély, erőszak, ravaszság és csalás által kitzaszolgáltatták eredeti birtokaikból.“

Böloni Farkas Sándor 1835. szept. 23-án naplójába ezt jegyezte be: „Megérkezett a Guberniumba a tiltott könyvek lajstroma; ebben meg van tiltva munkám is, csak engedély-levéлке mellett lehet olvasni. Ez nagy megtiszteltetés munkámnak. Mégiscsak van ebben valami, ami hatást tett.“ Ami egykor tiltott könyv volt, azt most az iskolában tanítják!

A könyvet, amint azt már a bevezető is jelzi, a szerző korabeli olvasói élvezettel vették kezükbe. Mi is élvezettel olvashatjuk.

SZÁVA PÉTER

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN

Revista Bisericii Unitariene din R.S. România

Anul 81

Nr. 4

1975

CLUJ-NAPOCA

CUPRINSUL

Ziua Republicii noastre 203

STUDII

- Dr. Lajos Kovács
În slujirea lui Dumnezeu și a omului 205
- Dr. János Erdő
Unitatea noastră în diversitate 214
- Aron Török
Cum mă pregătesc pentru Cina Domnului 226
- Dr. Imre Mikó
Jókai la Rimetea 231
- Pál Sebesi
Vizita la Brașov a lui Ioan Sigismund și a lui Francisc Dávid
în anul 1568 235

LUCRĂRI OMILETICE

- László Lőrinczi
Sursele noastre de putere 238
- Imre Gellérd
Voi sintetiza sarea pământului 241
- Endre Májay
Respectă viața 243
- Dr. Miklós Fazakas
Testamentul lui Mózsá Berde 245
- VIAȚA BISERICESCĂ 248
- ȘTIRI BISERICESTI 253
- RECENZII 256

Colectivul de redacție — Editors

Președintele și redactor responsabil: P.S.S. dr. Lajos Kovács, membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori) și Ferenc Sebe

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church in R. S. România

Volume 81

1975

Number 4

CLUJ-NAPOCA

CONTENTS

The day of our Republic 203

STUDIES

In the service of God and man, L. Kovács 205
Our unity in diversity, J. Erdő 214
How do I prepare for the communion service, Á. Török 226
Jókai at Torockó, I. Mikó 231
The visit of John Sigismund and Francis Dávid to Braşov in
1568, P. Sebesi 235

SERMONS

The sources of our strength, L. Lőrinczi 238
You are the salt of the earth, I. Gellérd 241
Reverence for life, E. Májay 243
The testimony of Mózsza Berde, M. Fazakas 245

CHURCH LIFE 248

NEWS 253

BOOK REVIEWS 256

Redacție — Editorial Office

3400 Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9, R.S. România. Tel. 146—09

Intreprinderea Poligrafică Cluj, Municipiul Cluj-Napoca 3019/1976

